

УДК 343.8:342.726(042)-058.56

Олександр Володимирович Лисодєд,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ЗВЕРНЕННЯ

Мінімальні стандартні правила поводження із в'язнями ООН 1955 р. встановлюють, що кожний засуджений повинен мати можливість звертатися із заявами чи скаргами у будні до директора установи виконання покарань чи уповноваженого ним співробітника (п. 36.1). Їм повинна також надаватися можливість звернення і до органів центрального тюремного управління, органів судової влади чи інших компетентних органів. При цьому зміст таких заяв і скарг не повинен цензуруватися, а вони повинні бути викладені у відповідній формі та передані передбачуваними каналами. Такі заяви мають розглядатися терміново і відповідати на них слід без затримки, за винятком заяв чи скарг, які мають поверховий або безпредметний характер (п. 36.3, 36.4). Під час інспекції установ виконання покарань засуджені також повинні бути в змозі, коли це можливо, звернутися із заявами і скаргами до тюремних інспекторів. Вони повинні мати право говорити з інспектором чи якимось іншим працівником інспекції за відсутності директора чи інших працівників установи (п. 36.2). Європейські тюремні правила в редакції 2006 р. теж зазначають, що засуджені, індивідуально або групою, мусять мати широкі можливості для подання прохань або скарг начальнику пенітенціарної установи або до будь-якої іншої компетентної інстанції (п. 70.1). Якщо в задоволенні прохання відмовлено або скарга відхилена, то причини повинні бути доведені до засудженого, а засуджений має право оскаржити це рішення у незалежній інстанції (п. 70.3).

Мінімальні стандартні правила також вказують, що засудженим треба давати можливість спілкуватися із зовнішнім світом через регулярні проміжки часу й під належним контролем – з їх сім'ями або друзями, які мають бездоганну репутацію, як шляхом листування, так і безпосередньо при відвідинах (п. 37). Європейські пенітенціарні правила теж наголошують, що засудженим треба дозволяти максимально часто

спілкуватися поштою, телефоном або за допомогою інших засобів спілкування зі своїми сім'ями, іншими особами і представниками зовнішніх організацій, дозволяється також відвідування їх цими особами (п. 24.1).

Ці міжнародні стандарти знайшли своє закріплення у національному законодавстві з питань виконання покарань лише з прийняттям КВК України. Так, у ст. 8 КВК України до основних прав засуджених віднесено і право засуджених звертатися відповідно до законодавства з пропозиціями, заявами і скаргами до адміністрації органів і установ виконання покарань, їх вищих органів, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, до уповноважених осіб таких міжнародних організацій, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань.

Зокрема, засуджені до позбавлення волі можуть реалізувати це право: 1) шляхом листування (ст. 113 КВК України); 2) через особистий прийом у посадових осіб установ виконання покарань, який здійснюється відповідно до Порядку особистого прийому громадян у територіальних органах управління, установах виконання покарань, слідчих ізоляторах і навчальних закладах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 30 травня 2013 р. № 1018/5, та 3) через осіб, які здійснюють нагляд і контроль за виконанням кримінальних покарань і мають право відвідувати установи виконання покарань (ст.ст. 22–24 КВК України)

Стосовно останнього, то засуджені до позбавлення волі з пропозиціями, заявами та скаргами можуть звернутися:

а) по-перше, до посадових осіб територіальних органів та центрального апарату ДПтС України, які здійснюють відомчий контроль за діяльністю органів і установ виконання покарань (ст. 23 КВК України);

б) по-друге, до прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів в органах і установах виконання покарань при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян (ст. 22 КВК України).

Згідно з п. 10.4 та 12.1 наказу Генерального прокурора України від 12 квітня 2013 р. № 7гн «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконання судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» відповідні прокурори повинні щомісячно перевіряти в установах попере-

днього ув'язнення та виконання покарань додержання вимог законодавства при розгляді звернень затриманих та засуджених та не рідше одного разу на місяць безпосередньо здійснювати особистий прийом ув'язнених та засуджених;

в) по-третє, до інших осіб, які мають право без спеціального дозволу (акредитації) відвідувати установи виконання покарань для здійснення контролю та проведення перевірок. За початковою редакцією ч. 1 ст. 24 КВК України таке право (з 2004 р.) і тільки для здійснення контролю отримали лише Президент України, Прем'єр-міністр України, Уповноважений Верховної ради України з прав людини, голови місцевих адміністрацій, на території яких розташовані установи виконання покарань, народні депутати та депутати, уповноважені місцевими радами, та сільський, селищний, міський голова на території відповідної місцевої ради.

За новою редакцією ч. 1 ст. 24 КВК України таке право (з 2014 р.) надане вже Президенту України або спеціально уповноваженим ним представникам (не більше п'яти осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі); Прем'єр-міністру України або спеціально уповноваженим ним представникам (не більше двох осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі); Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини або спеціально уповноваженим ним представникам; голові, заступникам голови та членам Комісії при Президентові України у питаннях помилування; Міністру юстиції України або спеціально уповноваженим ним представникам (не більше двох осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі); Міністру внутрішніх справ України або спеціально уповноваженим ним представникам (не більше двох осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі); членом Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню; Голові Ради міністрів Автономної Республіки Крим, головам місцевих державних адміністрацій, на території яких вони розташовані, або спеціально уповноваженим ними представникам (не більше п'яти осіб на відповідну територію); народним депутатам України, їх помічникам-консультантам, депутатам Верховної Ради Автономної Республіки Крим та депутатам місцевих рад; Генеральному прокурору України, а також уповноваженим ним прокурорам і прокурорам, які здійснюють нагляд за виконанням покарань на відповідній території; головам, заступникам голови та членам спостережної комісії, які здійснюють організацію громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених під час виконання кримінальних

покарань; сільським, селищним, міським головам або спеціально уповноваженим ними представникам (не більше п'яти осіб) – на території відповідної місцевої ради; членам громадських рад при центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, та його територіальних підрозділах – на відповідній території.

При цьому відвідування можливе: а) в будь-який час; б) безперешкодно; в) не тільки для контролю, а й для здійснення перевірок; г) за бажанням – у супроводі до трьох медичних працівників для медичного огляду засуджених та до двох представників засобів масової інформації.

Ці особи, у тому числі представники засобів масової інформації, під час відвідування установ виконання покарань вправі безперешкодно, без обмеження в часі, із забезпеченням максимального сприяння працівниками та адміністраціями установ виконання покарань пересуватися територією установ виконання покарань, здійснювати аудіо- та відеозапис та поширювати отриману інформацію, ознайомлюватися зі звітністю, у тому числі й статистичною, проводити ревізії, здійснювати інспектування, подавати усні або письмові запити, перевіряти додержання законодавства, оскаржувати протиправні дії (бездіяльність) посадових та службових осіб установ виконання покарань, вимагати негайного припинення таких дій (бездіяльності) та притягнення до відповідальності винних осіб (з подальшим вичерпним письмовим повідомленням відповідної особи про вжиті (невжиті) заходи відповідальності протягом 10 днів з дня отримання відповідної вимоги), ознайомлюватися з особовими справами засуджених, іншими документами тощо, спілкуватися з будь-якими працівниками установ виконання покарань та засудженими (у тому числі на умовах анонімності). Режим в установах виконання покарань не повинен перешкоджати або використовуватися як перешкода реалізації цими особами своїх повноважень.

Поки що це дійсно досить цікаві новели кримінально-виконавчого законодавства. Як вони будуть реалізовані на практиці і чи будуть надавати засудженим до позбавлення волі у конкретній установі виконання покарань реальну можливість безперешкодно спілкуватися з такими особами, а особливо озвучувати скарги, – покаже час.

Одержано 24.10.2015